KETE MANARUA TAUAROMAHI

1

Kaupae 1 Te Reo Māori 2025

92095 Te whakapuaki whakaaro i runga i te tika haere o te reo

Whiwhinga: Ono

Kairangi/Excellence	Kaiaka/Merit	Paetae/Achieved
Convincingly communicate ideas with emerging accuracy.	Confidently communicate ideas with emerging accuracy.	Communicate ideas with emerging accuracy.

TAUAROMAHI

No part of the candidate's evidence in this exemplar material may be presented in an external assessment for the purpose of gaining an NZQA qualification or award.

NZQA
Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa
New Zealand Qualifications Authority

Wāhanga Tuatahi: Tūmahi Tuhituhi (Kairangi/Excellence)

Tuhinga hukihuki 1:

Korero taki:

E kau ki te tai e, e kau ki te tai e, e kau ra ngā ngaru hukahuka e toru, Tuatahi - ko te take i tīmata ngā pakanga, Tuarua - te tikanga o te ingoa, uatoru - ngā hua o te pakanga.

Te take i timata ai ngā pakanga:

I te wā ka tau mai i ngā tangata rereke ko ngā pakeha, i tino rereke a rātou hanga o te taha pakanga. I mauria mai rātou ngā paraikete repo me ngā pū, ngā kirareti hoki. E rua ngā pakanga, tētahi ki Pouerua, tētahi anō ki Puketona. Ko te ingoa o te pakanga ko Waiwhāriki.

I ngā rautau o te 1790, i pakanga tahi nga iwi o ngāti maru, ngati paoa, ngāi tai, me etahi atu kia ngapuhi i waimate. katahi ka hua ake kia rua nga pakanga, tetahi i te takiwa o Pouerua, me tetahi ki Puketona, I riro ai te hunga whakaeke i te maha o ngā mate i roto i te pakanga te ingoa ko Wāiwhariki. I hua mai enei pakanga e rua mai i tetahi hononga whāwhā, i tetahi marena i whati rānei mai i ngā hapu o Kaipara. I te tau 1807, iko te pakanga tuatahi me ngā muskets purukumu. ko 500 ngā toa ngapuhi, I haere ki te tonga o hokianga, I pakanga rātou ki ngāti whātua me Te Roroa, nā te mea i tū ai tetahi raru i ngā wā i mua. I haupapa a ngāti whātua a ngāpuhi i te wā i kaingia ki morenui. Mai i tenei i ahu mai te pakanga. a ka ngana rātou te whakakī i a rātou pū. Mai i tenei i ngāro a ngapuhi i te pakanga. ko te ingoa o te pakanga ko Te Kai o te karoro. Mai i te maha o ngā tupapaku ki te tatahi kaingia ngā karoro i ngā tangata i hinga.

kei moremonui te pakanga, i pakanga a ngāti whātua kia te roroa i te tau 1807.
I timata ai ki waenganui i a Ngāti Whātua. Engari i uru mai a Ngāpuhi kia awhina Te roroa, engari katahi i mate te tamaiti o te rangatira o Ngāpuhi mai i ngā ringa o Ngāti whātua. I ki Ngāpuhi me pakanga tahi ai Te Roroa, me Ngati Whātua. I arahia Pokaia me hongi kika i tenei pakanga. I haere rātou pāhi ia Hokianga ki te takutai moana o maunganui haere tonu, katahi noho puni ai ki Moreronui, Ripiro.

I noho haumaru a ngāpuhi kia kaingia i tā rātou kai o te pō, i kai tahi ki a rātou taha. I riro mai rātou etahi pū mai i te hokohoko. I rongo a ngati whātua ka haere mai ngāpuhi me a rātou pū, i whakaaro rātou kia kokiri haere a ngāpuhi i te wā ka kai rātou te kai o te pō. nā tenei ka puta he pakanga. Mai i te poturi o te whakakī i a rātou pū mai tenei i eke panuku

a Ngāti Whātua mai i te whakamahi i a rātou patu, me ngā rautaki whawhai. Te toko maha o Ngāpuhi i hinga, ano hoki ngā rangatira ko Pokaia, te tuahine me tuakana o Hongi Hika. I wehe a Hongi Hika kia ora tonu ai, ano hoki hanga tetahi taua kia rapu utu i ngā rā ka tae mai.

Te tikanga o te Ingoa:

Na te tini o ngā tinana i waiho ki tatahi ka kaingia e te karoro, i tapaina te ingoa ko Te Kai a te Karoro.

Ngā hua o te pakanga:

Ko ngā hua i puta mai i āku whakaaro, i roto i te pakanga i hinga te tuakana me tuahine a hongi hika, na tera i tū ia hei rangatira o Te Uri o Hau. I whai atu tenei pakanga i te pakanga o Waiwhariki. Mai i te noho i te ngoikore i tū ano te take o te utu. I ngā tau whai atu i ngaro ai ngā hua o a rātou hoariri.

Korero whakakapi:

He rau tawhiri nō te riri, ka ngaro i te poho o te tangata. Ko ōku whakaaro whakakapi mō tēnei kaupapa, ko Te Kai a te Karoro he tohu whakamaumahara ki nga tupuna, kua mate atu mai ngā ngutu parera, mai ngā taiaha, mai ngā patu.

Tuhinga hukihuki 2:

Korero taki:

E kau ki te tai e, e kau ki te tai e, e kau ra ngā ngaru hukahuka e toru, Tuatahi - ko te take i tīmata ngā pakanga, Tuarua - te tikanga o te ingoa, uatoru - ngā hua o te pakanga.

Te take i timata ai ngā pakanga:

I te wā ka tau mai i ngā tangata rereke ko ngā pakeha, i tino rereke a rātou hanga o te taha pakanga. I mauria mai rātou ngā paraikete repo me ngā pū, ngā kirareti hoki. E rua ngā pakanga, tētahi ki Pouerua, tētahi anō ki Puketona. Ko te ingoa o te pakanga ko Waiwhāriki.

I ngā rautau o te 1790, i pakanga tahi nga iwi o Ngāti Maru, Ngati Paoa, Ngāi Tai, me etahi atu kia Ngapuhi i Waimate. Katahi ka hua ake kia rua nga pakanga, tetahi i te takiwa o Pouerua, me tetahi ki Puketona, I riro ai te hunga whakaeke i te maha o ngā mate i roto i te pakanga te ingoa ko Wāiwhariki. I hua mai enei pakanga e rua mai i tetahi hononga whāwhā, i tetahi marena i whati rānei mai i ngā hapu o Kaipara. I te tau 1807, iko te pakanga tuatahi me ngā muskets purukumu. Ko 500 ngā toa Ngapuhi, I haere ki te tonga o Hokianga, I pakanga rātou ki Ngāti Whātua me Te Roroa, nā te mea i tū ai tetahi raru i ngā wā i mua. I haupapa a Ngāti Whātua a Ngāpuhi i te wā i kaingia ki Morenui. Mai i tenei i ahu mai te pakanga. Ā ka ngana rātou te whakakī i a rātou pū. Mai i tenei i ngāro a Ngapuhi i te pakanga. Ko te ingoa o te pakanga ko Te Kai o te Karoro. Mai i te maha o ngā tupapaku ki te tatahi kaingia ngā karoro i ngā tangata i hinga.

Kei Moremonui te pakanga, i pakanga a ngāti Whātua kia Te Roroa i te tau 1807.
I timata ai ki waenganui i a Ngāti Whātua. Engari i uru mai a Ngāpuhi kia awhina Te Roroa, engari katahi i mate te tamaiti o te rangatira o Ngāpuhi mai i ngā ringa o Ngāti Whātua. I ki Ngāpuhi me pakanga tahi ai Te Roroa, me Ngati Whātua. I arahia Pokaia me Hongi Hika i tenei pakanga. I haere rātou pāhi ia Hokianga ki te takutai moana o Maunganui haere tonu, katahi noho puni ai ki Moreronui, Ripiro.

I noho haumaru a Ngāpuhi kia kaingia i tā rātou kai o te pō, i kai tahi ki a rātou taha. I riro mai rātou etahi pū mai i te hokohoko. I rongo a Ngati Whātua ka haere mai Ngāpuhi me a rātou pū, i whakaaro rātou kia kokiri haere a Ngāpuhi i te wā ka kai rātou te kai o te pō. Nā tenei ka puta he pakanga. Mai i te poturi o te whakakī i a rātou pū mai tenei i eke

panuku a Ngāti Whātua mai i te whakamahi i a rātou patu, me ngā rautaki whawhai. Te toko maha o Ngāpuhi i hinga, ano hoki ngā rangatira ko Pokaia, te tuahine me tuakana o Hongi Hika. I wehe a Hongi Hika kia ora tonu ai, ano hoki hanga tetahi taua kia rapu utu i ngā rā ka tae mai.

Te tikanga o te Ingoa:

Na te tini o ngā tinana i waiho ki tatahi ka kaingia e te karoro, i tapaina te ingoa ko Te Kai a te Karoro.

Ngā hua o te pakanga:

Ko ngā hua i puta mai i āku whakaaro, i roto i te pakanga i hinga te tuakana me tuahine a hongi hika, na tera i tū ia hei rangatira o Te Uri o Hau. I whai atu tenei pakanga i te pakanga o Waiwhariki. Mai i te noho i te ngoikore i tū ano te take o te utu. I ngā tau whai atu i ngaro ai ngā hua o a rātou hoariri.

Korero whakakapi:

He rau tawhiri nō te riri, ka ngaro i te poho o te tangata. Ko ōku whakaaro whakakapi mō tēnei kaupapa, ko Te Kai a te Karoro he tohu whakamaumahara ki nga tupuna, kua mate atu mai ngā ngutu parera, mai ngā taiaha, mai ngā patu.

Tuhinga tuturu:

Korero taki:

E kau ki te tai e, e kau ki te tai e, e kau ra ngā ngaru hukahuka e toru, Tuatahi - ko te take i tīmata ngā pakanga, Tuarua - te tikanga o te ingoa, uatoru - ngā hua o te pakanga.

Te take i timata ai ngā pakanga:

I te wā ka tau mai ngā tangata rereke ko ngā pakeha, i tino rereke a rātou taputapu pakanga, rautaki pakanga. I mauria mai rātou ngā paraikete ngā repo me ngā pū, ngā kirareti hoki. He rerekē ki tā te āhuaranga pakanga tō te iwi Māori. Hoi, ko tāku ka tirohia ki ngā ahua pakanga o te ahurea Māori.

E rua ngā pakanga, tētahi ki Pouerua, tētahi anō ki Puketona. Ko te ingoa o te pakanga ko Wāiwhāriki. I ngā rautau o te 1790, i pakanga tahi nga iwi o Ngāti Maru, Ngati Paoa, Ngāi Tai, me etahi atu kia Ngapuhi i Waimate. Katahi ka hua ake kia rua nga pakanga, tetahi i te takiwa o Pouerua, me tētahi ki Puketona, I riro ai te hunga whakaeke i te maha o ngā mate i roto i te pakanga te ingoa ko Wāiwhāriki. I hua mai enei pakanga e rua mai i tetahi hononga whāwhā, i tetahi marena i whati rānei mai i ngā hapu o Kaipara.

I te tau 1807, iko te pakanga tuatahi me ngā muskets purukumu. Ko 500 ngā toa Ngapuhi, I haere ki te tonga o Hokianga, I pakanga rātou ki Ngāti Whātua me Te Roroa, nā te mea i tū ai tetahi raru i ngā wā i mua. I haupapa a Ngāti Whātua a Ngāpuhi i te wā i kaingia ki Moremonui. Mai i tenei i ahu mai te pakanga. Ā ka ngana rātou te whakakī i a rātou pū. Mai i tenei i ngāro a Ngapuhi i te pakanga. Ko te ingoa o te pakanga ko Te Kai o te Karoro. Mai i te maha o ngā tupapaku ki te tatahi kaingia ngā karoro i ngā tangata i hinga.

Kei Moremonui te pakanga, i pakanga a ngāti Whātua kia Te Roroa i te tau 1807.
I timata ai ki waenganui i a Ngāti Whātua. Engari i uru mai a Ngāpuhi kia awhina Te Roroa, engari katahi i mate te tamaiti o te rangatira o Ngāpuhi mai i ngā ringa o Ngāti Whātua. I ki Ngāpuhi me pakanga tahi ai Te Roroa, me Ngati Whātua. I arahia Pokaia me Hongi Hika i tenei pakanga. I haere rātou pāhi ia Hokianga ki te takutai moana o Maunganui haere tonu, katahi noho puni ai ki Moreronui, Ripiro.

I noho haumaru a Ngāpuhi kia kaingia i tā rātou kai o te pō, i kai tahi ki a rātou taha. I riro mai rātou etahi pū mai i te hokohoko. I rongo a Ngati Whātua ka haere mai Ngāpuhi me a rātou pū, i whakaaro rātou kia kokiri haere a Ngāpuhi i te wā ka kai rātou te kai o te pō. Nā tenei ka puta he pakanga. Mai i te poturi o te whakakī i a rātou pū mai tenei i eke panuku a Ngāti Whātua mai i te whakamahi i a rātou patu, me ngā rautaki whawhai. Te toko maha o Ngāpuhi i hinga, ano hoki ngā rangatira ko Pokaia, te tuahine me tuakana o Hongi Hika. I wehe a Hongi Hika kia ora tonu ai, wai hoki hanga tētahi taua kia rapu utu i ngā rā ka tae mai.

Te tikanga o te Ingoa:

Na te tini o ngā tinana i waiho ki tatahi ka kaingia e te karoro, i tapaina te ingoa ko Te Kai a te Karoro.

Ngā hua o te pakanga:

Ko ngā hua i puta mai i āku whakaaro, i roto i te pakanga i hinga te tuakana me tuahine a Hongi Hika, na tera i tū ia hei rangatira o Te Uri o Hau. I whai atu tenei pakanga i te pakanga o Waiwhariki. Mai i te noho i te ngoikore i tū ano te take o te utu. I ngā tau whai atu i ngaro ai ngā hua o a rātou hoariri.

Korero whakakapi:

He rau tawhiri nō te riri, ka ngaro i te poho o te tangata. Ko ōku whakaaro whakakapi mō tēnei kaupapa, ko Te Kai a te Karoro he tohu whakamaumahara ki ngā tupuna, kua mate atu mai ngā ngutu parera, mai ngā taiaha, mai ngā patu.

Kairangi | Excellence

Te Wāhanga Ako | Subject: Te Reo Māori

Te Paerewa | Standard: 92095

Te Maaka | Grade Awarded: KR8

Te Pātai | Question	He Pitopito Kōrero | Commentary
Tuatahi | One	The ākonga has presented a well-drafted and well-crafted piece of evidence that clearly demonstrates a wide range of vocabulary and grammar consistent with level 6 of the curriculum, including both negative and affirmative structures as well as active and passive voice. Their writing shows a strong understanding of tense and how it can be manipulated to express personal opinions and to retell or explain ideas and events. The grammar and vocabulary used are largely correct, particularly in the application of macrons, the accurate placement of verb–subject–object order, and a confident use of i and ki to extend and link ideas. This contributes to a natural flow throughout the writing, which is an important aspect of work at the excellence level.